

Frank van Dun, revolutionair en Stoïcijn.

Nico Roos

Ruim negentien jaar geleden heb ik Frank van Dun voor het eerst ontmoet toen hij solliciteerde als hoofddocent rechtsfilosofie. Ik was toen zelf nog geen jaar in dienst van de faculteit. Tot mijn schande moet ik bekennen dat ik toen nog nooit gehoord had van Frank van Dun. Maar toen ik zijn sollicitatiebrief had gelezen en vervolgens ook kennis nam van wat hij geschreven had, was ik diep onder de indruk. Als het ware om mij te revancheren schreef ik toen ook meteen een reactie op een bespreking van *Het fundamenteel rechtsbeginsel* door éminence grise Van der Ven in *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*. Ik betoogde dat Van der Ven geen wetenschappelijke kritiek leverde, maar uitsluitend getuigde van christen-democratisch moreel onbehagen. Kennelijk schaamde de redactie van RMT zich ook een beetje, want normaal plaatst ze geen reacties op kritieken. Dat werd mij tenminste medegedeeld toen ik twee jaar later reageerde op een volstrekt van de pot gerukte kritiek van J.M. Van Dunné op mijn oratie “De Nederlandse privaatrechtsleer in dramatisch perspectief”. Ik heb de redactie toen medegedeeld dat ik nooit meer iets zou publiceren in hun tijdschrift dat kennelijk wetenschappelijke mores niet respecteert en dat ik zoveel mogelijk collega’s ervan zou pogen te overtuigen dat ook niet meer te doen. Daarna is het nooit meer goed gekomen met RMT, dat steeds dunner en duurder is geworden en vermoedelijk alleen nog maar bestaat omdat bibliotheken om sentimentele redenen het abonnement niet opzeggen van dit oudste nog bestaande juridische tijdschrift van Nederland.

Waar ik zo onder de indruk van was bij het lezen van het “Fundamenteel Rechtsbeginsel” was dat hier het natuurrecht nu eens niet werd opgediend bij wijze van pseudo-dichtkunst met een filosofisch sausje, maar als een strak axiomatisch-logisch systeem dat met ijzeren consequentie werd uitgewerkt en buitengewoon verhelderend was om zo’n beetje de hele geschiedenis van de rechts- en staatsfilosofie mee te ordenen. Ik heb wel eens ernstig overwogen of Frank en ik niet beter van plaats konden ruilen in overeenstemming met Franks enorme kennis en intellectuele vermogens, waar ik mij nog steeds een dwerg bij voel. Maar ja, ik wist niet zo goed hoe ik dat aan mijn moeder moest uitleggen, verguld als ze was met haar (toen nog) jonge hooggeleerde zoon. Destijds kon ik mijzelf nog wijsmaken dat Frank gelet op zijn enorm kwaliteiten wel gauw elders tot hoogleraar zou worden benoemd. Als er weer eens een vacature was voor een hoogleraar rechtsfilosofie, heb ik altijd “de aandacht op hem gevestigd”. Na een tijdje werd het echter duidelijk dat ik dat net zo goed kon laten, omdat Frank meestal niet eens werd uitgenodigd voor een gesprek. Maar waarom niet? Tja, wat wilt u, niet alleen Vlaming, maar ook nog eens liberaal-anarchist!

Het had natuurlijk voor de hand gelegen dat Frank ook wat betreft het onderzoek de rechtsfilosofie voor zijn rekening zou nemen, wat hij in het onderwijs ook gedaan heeft, en dat ik vooral met rechtssociologie en rechtstheorie in de weer zou zijn. Maar behalve met wat simpel onderzoek over de arbeidsmarkt voor jonge juristen, heb ik mij met eigen empirisch onderzoek op het terrein van de rechtssociologie nauwelijks meer bezig gehouden in Maastricht. Franks liberaal-anarchistische rechtsfilosofie dwong mij namelijk een antwoord te zoeken op de vraag of er wellicht toch een rechtvaardiging mogelijk is van staatsgezag en zo ja, wat dan de omvang en de vorm van de staatsmacht zou dienen te zijn en op welk rechtsbegrip zo’n publieke orde gebaseerd is. Dat ik mij daartoe gedwongen voelde had natuurlijk alles te maken met het feit dat ik mij eigenlijk veel meer filosoof en jurist voel dan rechtssocioloog. Om mij zelf wijs te maken dat mijn keuze volstrekt rationeel gemotiveerd

was, schreef ik toen een artikel waarin ik betoogde dat de rechtssociologie nog wel van belang was als middel om recht als sociaal fenomeen te beschrijven (“Rechtstatsachenforschung” zoals onze oosterburen dat noemen), maar dat het niet alleen een in theoretisch opzicht inmiddels al weer net zo uitgeput paradigma was als de sociologie zelf, maar dat het ook een theoretisch misbaksel is. Tja, als je je schepen achter je wilt verbranden, moet je ze ook echt stevig in de fik steken!

Hoewel mijn geestelijk leven van de afgelopen 15 jaar diepgaand is beïnvloed door Frank, kan ik niet zeggen dat ik in voortdurende discussie met hem ben geweest. Zeker, ik hem wel om commentaar gevraagd op door mij geschreven stukken, maar meestal was dat commentaar erg summier, eigenlijk niet meer dan een bevestiging van ons verschil in uitgangspositie, wat mij dan weer de overtuiging gaf dat ik tenminste redelijke consistent was gebleven binnen mijn eigen denkkader. Frank neemt aan dat de mens van nature eigenaar is van zichzelf. Dat is betreft niet alleen het eigen lichaam, maar ook wat Frank het “praxeologisch lichaam” noemt, de mens als handelend wezen in natuur en maatschappij. Wat veel critici van Franks natuurrecht kennelijk ontgaat, is dat hij een handelingstheoretisch begrip van natuurrecht hanteert. Ik heb niet zozeer een bezwaar tegen dat begrip als zodanig, als wel tegen het verwaarlozen van de biologische en sociale voorwaarden waaronder het zinvol is in handelingstheoretische termen over menselijk gedrag te spreken. In mijn geval is het uitgangspunt de gedachte van “recht als tweede orde moraal”, een op vreedzame coëxistentie gerichte moraal gegeven het feit dat er, anders dan Frank meent – en dat is een tweede, met het eerste samenhangend essentieel verschil - niet zoiets bestaat als een morele waarheid. Je kunt de geldigheid van handelingstheorie niet alleen afhankelijk zien van biologische en sociale feiten, maar bijvoorbeeld ook bijvoorbeeld van religieuze voorstellingen waarvan de (on)waarheid niet aantoonbaar is. In mijn visie is het bereik van Franks idee van een praxeologisch lichaam hetzij te metafysisch van aard, hetzij nader te bepalen in het kader van een sociaal-politieke theorie, zoals mijn *Law as a Way to Survive*. Maar er is, ondanks een enorm verschil in praktische consequenties, wel een diepere verwantschap tussen Franks en mijn uitgangspunt. Ook ik neem immers aan dat een mens (letterlijk) “van nature” de baas wil zijn over eigen lichaam en geest. Alleen trek ik uit dat natuurlijke gegeven niet de conclusie dat de ene mens alleen om die reden al in staat en verplicht zou zijn die vrijheid ook aan anderen te gunnen. Maar andere critici van Franks natuurrecht maken het zich echt te gemakkelijk door bijvoorbeeld te stellen dat het natuurlijk recht van de mens op zijn eigen lichaam niet een empirisch verschijnsel is. Dat is het net zo weinig of zo veel als natuurlijke taal een empirisch verschijnsel. Als ik bijvoorbeeld verwijs naar een betoog van Crombag als een empirisch verschijnsel, dan doe ik dat in handelingstheoretische termen. Ik neem niet aan dat Crombag alleen maar geluid heeft geproduceerd, maar dat hij een gehoor van iets heeft willen overtuigen. Dat vooronderstelt dat Crombag over zekere fysieke vermogens vrijelijk beschikt. Als ik een pistool op zijn hoofd had gezet om hem een betoog te doen houden, zou het niet meer om “zijn” betoog gaan, want hij zou desgedwongen ook wat anders gezegd hebben.

Hoewel mijn theorie in zijn consequenties aanzienlijk conventioneel is dan die van Frank, is het niet overdreven beide opvattingen in theoretisch opzicht zeer (Frank) of behoorlijk (ikzelf) revolutionair te noemen in vergelijking tot de conventionele visie op recht en staat. Met dat soort opvattingen loop je niet alleen het risico je in een betrekkelijk sociaal isolement te plaatsen, je ontwikkelt ook een “deviant” rechtsgevoel waardoor je uiterst kritisch komt te staan tegenover de “heersende leer” en - nog meer - de heersende praktijk, die immers veelal ook op geen stukken na aan zijn eigen leerstellingen voldoet. Franks afscheid en het mijne

houden daarmee ten nauwste verband. Het is immers het resultaat van bestuurlijk bedrog en intimidatie, waarbij verkrachting van de academische vrijheid in alle openheid plaatsvond in een faculteit vol met juristen die, een enkele prijzenswaardige uitzondering daargelaten, allemaal braaf hun mond hielden uit lafheid en eigenbelang. Zo gaat het dus, heb ik vaker gedacht, onder een dictatuur. Vrijwel iedereen doet of zijn neus bloedt, kijkt de andere kant op en denkt: als ik mijn bek open doe vallen er waarschijnlijk nog meer slachtoffers. Zeker er zijn er die hun best doen te bemiddelen maar dat soort bemiddeling is vaak moeilijk te onderscheiden van handlangerschap. In een rechtsstaat kun je echter in beroep gaan bij de rechter. Ik ben dan ook zeer nieuwsgierig naar de afloop van de procedures die Henk Koning en Twan Tak tegen hun ontslag hebben aangespannen. Maar als we Twans stelling over de serviliteit van de bestuursrechtspraak in Nederland mogen geloven, en ik heb geen enkele reden dat niet te doen, kunnen we daar weinig van verwachten. En zelfs als deze mij zo dierbare collega's in het gelijk worden gesteld, is het kwaad inmiddels geschied. De meesten van ons, inclusief schrijver dezes, hebben de strijd immers niet tot het eventuele bittere einde kunnen of willen volhouden. Het duurt erg lang voordat dit soort procedures zijn doorlopen en bijna geen mens houdt het vol onder zo'n druk nog goed te functioneren. Niemand weet dat beter dan de HH bureaucraten, die immers zelden of nooit persoonlijk verantwoordelijk zijn voor hun misbruik van het recht. Zeker, dat kan uiteindelijk een hoop geld kosten, maar dat is niet hun eigen geld, maar dat van de staat. Zelfs als men dan na jaren als overwinnaar uit de juridische strijd komt, is de faculteit en het onderwijsprogramma zodanig gereorganiseerd, dat men een status heeft die vergelijkbaar is met die van een reservaat-indiaan, zoals dat bij Twan overigens al jarenlang het geval is geweest. Beter is het dan maar de eer aan zichzelf te houden. Frank bijvoorbeeld had nog de keus zich niet te laten deporteren en wegens onmisbaarheid voor de onderwijsfabriek aan te blijven, mits hij bereid was in te treden in de kloosterorde van een facultaire onderzoeksschool. Hij heeft dat tot mijn vreugde principieel geweigerd. Frank is ondanks zijn revolutionaire ideeën heel meegaand, maar dwing hem niet valse goden te aanbidden!

De grote Nederlandse levensfilosoof Johan Cruyff houdt ons echter voor: "Ieder nadeel heb zijn voordeel". Zo ook in ons geval. Voor zover ik weet zijn allen die hun biezen inmiddels hebben gepakt per saldo helemaal niet rouwig dat ze hebben mogen vertrekken. Financieel valt de schade mee en de jongeren hebben intussen elders een baan die ze goed bevalt. Wij ouderen zijn de facto een soort academiehoogleraren geworden, we hebben alle tijd om onderzoek te doen over wat ons dan ook maar interesseert. Echt betreurenswaardig is ons vertrek alleen voor de studenten. Niet zo lang geleden is de historische kennis van kamerleden getest en dat resultaat was werkelijk om van te huilen. Eerlijk gezegd was ik daar niet verbaasd over. Het cultureel en algemeen-historisch besef dat wij bij onze studenten aantreffen, kwam meestal neer op een zwart gat. Het fantastische aan het blok Metajuridica was dat het in zo'n korte tijd daar iets substantieels aan wist te doen en dat naast het bijbrengen van rudimentaire kennis van de rechtsfilosofie en van economie. Het vertrek van Frank betekent een enorme vernietiging van didactisch kapitaal. Het is te hopen dat dit kapitaal (in de facultaire wandelgangen bekend als 'de Dikke van Dun') op een of andere wijze beschikbaar blijft voor studenten, o.a. via Franks website.

Om Frank voor al die jaren van echte collegialiteit mijn dankbaarheid te tonen en te getuigen van onze lotsverbondenheid bij deze "afgang", heb ik, praktisch anarchist als ik ben, besloten mij niet te houden aan de gestelde opdracht een commentaar te schrijven bij de Dikke van Dun. Ik heb dat in zekere zin immers al ruim vijftien jaar lang gedaan! In plaats daarvan zal ik het hebben over de wijze waarover heden ten dage over academische vrijheid

wordt gedacht, een bij dit afscheid passend thema. Daartoe volgt nu een door mij van commentaar voorziene tekst die ik heb overgenomen uit het glossy NWO-tijdschrift "Hypothese". Het gaat hier om een artikel "Academische vrijheid" van ene Diederik Zijderveld, van wie mij via internet niet meer bekend is dan dat hij gepromoveerd medisch bioloog is en dat hij ook nog een jaar 'public administration' heeft gestudeerd. Op basis van de kwaliteiten kun je kennelijk in één keer hoofd beleid bij NWO worden.¹ Hier volgt zijn tekst, met weglating van ongeveer een derde deel van de tekst dat voor het begrip van de strekking ervan irrelevant is. Tussen de regels door lever ik telkens een cursief geschreven commentaar.

Het betoeg van Zijderveld begint als volgt:

Academische vrijheid is net zoiets als geluk. Niemand is ertegen, maar iedereen verstaat er iets anders onder. Ik denk dat het begrip een betere afbakening verdient.

Commentaar: *voor de meeste begrippen van maatschappelijke instituties geldt dat er verschillen van mening bestaan over de betekenis en de rijkwijdte ervan. Een belangrijk deel van juridische debatten gaat over dat soort begrippen. Dat neemt echter niet weg dat er veelal wel een grote mate van overeenstemming bestaat over de kernbetekenis ervan. De minimale, conventionele betekenis van de academische vrijheid is dat een gepromoveerd universitair onderzoeker zelf zijn onderwerp en methoden van onderzoek kiest op het terrein waarvoor hij of zij is aangesteld, waarbij niemand anders dan de onderzoeker zelf formele zeggenschap heeft over wat een dergelijke onderzoeker als resultaat van zijn onderzoek publiceert. We hebben het hier over de onderzoeker, maar de academische vrijheid geldt ook voor de docent. Tussen die twee vrijheden bestaat namelijk een intrinsieke samenhang. De vrijheid van de docent te doceren wat hij binnen de grenzen van zijn "leeropdracht" belangrijk vindt, hangt immers ten nauwste samen met de mogelijkheid daar onderzoek over te doen. Een universitair docent is geen leraar die alleen maar gestandaardiseerde lesjes geeft, maar iemand die student leert wetenschappelijk te denken op een bepaald vakgebied. Academische vrijheid is dus ten nauwste gerelateerd aan het instituut universiteit en de maatschappelijke functie van universiteiten.*

Meestal wordt academische vrijheid gebruikt in relatie tot onderzoekers die met gemeenschapsgeld onderzoek verrichten. (.....) het is vanzelfsprekend dat de maatschappij in ruil voor dat geld verlangt dat de wetenschap maatschappelijke waarde genereert.

Commentaar: *als het vanzelf spreekt, is debat natuurlijk eigenlijk overbodig. De term "maatschappelijke waarde" lijkt me een petitio principii. In plaats van wetenschap en academische vrijheid zouden we bijvoorbeeld rechtspraak en de rechterlijke onafhankelijkheid kunnen invullen. Is het nu juist dat rechterlijke onafhankelijkheid alleen maar relevant is als de rechtspraak "maatschappelijke waarde" produceert, of is het zo dat "rechterlijke onafhankelijkheid" een essentiële voorwaarde is voor een naar juridische maatstaven goede rechtspraak. Aan dat laatste kunnen we natuurlijk maatschappelijke waarde toekennen, maar dat voegt dan verder geen informatie toe. Terugvertalend kunnen we in plaats van goede rechtspraak "goede wetenschap" invullen. De vraag is dan wat goede wetenschap is en het oordeel daarover is een wetenschappelijk oordeel dat de academische vrijheid al vooronderstelt. Ook hier lijkt de term "maatschappelijke waarde" geen informatie toe te voegen. Maar dat zal dan ook wel niet zijn wat Zijderveld met "maatschappelijke waarde" bedoelt.*

Academische vrijheid verwijst dus niet naar een ethisch principe, maar is hooguit een instrument om de effectiviteit van het realiseren van maatschappelijke waarde te vergroten.

¹ Hypothese nr 4, dec. 2004, p. 21.

Commentaar: Niks “dus” dus. In eerste instantie lijkt de academische vrijheid wel degelijk ook een ethische dimensie te hebben. Een wetenschappelijk onderzoeker mag bijvoorbeeld niet liegen of zijn gegevens vervalsen omdat dat nuttig is uit het oogpunt van “maatschappelijke waarde”. Een universitair onderzoeker moet maar één primaire zorg hebben en dat is welke bijdrage zijn onderzoek aan de ontwikkeling van de wetenschap kan leveren. Of de conclusies maatschappelijk nuttig geoordeeld worden of niet, is in principe irrelevant. Sterker nog, onderdeel van de politiek-ethische dimensie van de academische vrijheid is nu juist dat de onderzoeker eventueel heersende maatschappelijke opvattingen over nut en onnut bekritiseert. Het principe van de academische vrijheid heeft, met andere woorden, (ook historisch) raakvlakken met de vrijheid van meningsuiting als voorwaarde voor een vrije samenleving waarin recht en rationaliteit centrale waarden zijn.

Is het verstandig van de maatschappij om te willen sturen op onderwerp? Soms wel. (...) Bijvoorbeeld om als land mee aan het front te blijven, ook wanneer dat financieel ten koste gaat van andere onderwerpen.

Commentaar: Uiteraard kan de samenleving behoefte hebben aan onderzoek op bepaalde terreinen. Maar dat zouden dan extra investeringen moeten zijn die niet ten koste gaan van een naar behoren functionerend universitair systeem. Impliceert “ten koste van” volgens Zijdeveld dat ook gevestigde academische docenten/onderzoekers mogen worden ontslagen hoewel ze competent zijn voor een bepaalde academische discipline? Als dat zo is, is het natuurlijk ook betrekkelijk gemakkelijk om van onwelgevallige mensen af te komen. Een voorbeeld. Het CvB van de universiteit Maastricht besloot onderzoeksgeld anders te verdelen over de faculteiten. Voor de juridische faculteit impliceerde dit de noodzaak van reorganisatie, hoewel deze faculteit heel wel haar eigen broek kon ophouden volgens de normen van de landelijke universitaire financiering. Het zittende faculteitsbestuur heeft zich daar toen niet met hand en tand tegen verzet, bijvoorbeeld door te dreigen met aftreden. De toen heersende decaan, van het tegenwoordig steeds meer voorkomende type beroepsbestuurder (8 van de tien jaar als hoogleraar decaan geweest!), was kennelijk meegaand genoeg geweest om vervolgens enkele maanden later als rector te worden benoemd. Het faculteitsbestuur had dan ook al een plan hoe de bezuinigingen konden worden doorgevoerd. Eerst werd besloten dat onderzoekers zich voortaan alleen nog maar met Europese recht of grondrechten (het terrein van de twee onderzoeksscholen van de faculteit) mochten bezighouden. Onderzoekers die daar niet toe bereid waren, werd 75% van hun onderzoekstijd afgepakt en in tweede instantie, ter gelegenheid van een 9 maanden later volgende reorganisatie, noodzakelijk geworden vanwege financieel geschuif op universiteitsniveau, werd hen gewoon ontslag aangezegd, nadat via een met leugens en intimidatie gepaard gaande procedure een het CvB gewillige nieuwe decaan was benoemd. Maar ja, Zijdeveld zegt het treffend, die onderzoekscholen zijn natuurlijk nodig om “aan het front te blijven” en à la guerre on fait comme à la guerre.

Tegelijkertijd is het verstandig om een behoorlijke ruimte te reserveren voor ongebonden onderzoek, omdat de geschiedenis heeft laten zien dat wetenschappelijke doorbraken (...) soms op heel onvoorspelbare manieren tot stand komen.

Commentaar: Inderdaad, maar dit is wel een vreemde rechtvaardiging voor academische vrijheid. Ongebonden onderzoek is immers maar niet zoiets als lukraak onderzoek doen, maar de vrijheid om zelf het onderwerp en de methoden van onderzoek te kiezen. Die vrijheid claimt een onderzoeker echter niet met het oog op hoe dan ook onvoorspelbare “doorbraken”, maar op grond van de interne dynamiek van de ontwikkeling van onderzoek. Een academische docent/onderzoeker moet de vrijheid om zijn onderwerp en methoden theoriegestuurd te kiezen kwalitatief qua claimen. Hij mag zich niet beperken tot een bepaald onderwerp omdat “de maatschappij” dat van belang vindt. Vroeger heette NWO (Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek) ZWO (Stichting voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek) en die naamsverandering is veelzeggend. Universitaire onderzoekers zouden alleen maar zuiver theoretisch onderzoek moeten doen en geen toegepast onderzoek, want daar wordt de wetenschap niet wijzer van.

Ook hier is vrijheid echter niet absoluut, want de gemeenschap kan en mag ethische grenzen stellen, zoals bijvoorbeeld gebeurt bij onderzoek naar reproductief kloneren.

Commentaar: *zeker, academische vrijheid legitimeert geen misdaad, net zo als bijvoorbeeld economische vrijheid dat niet doet. Maar volgt daaruit dat de maatschappij de wetenschappelijke vrijheid, respectievelijk de economische vrijheid op iedere wijze mag beperken die haar goeddunkt?*

Is het verstandig van de maatschappij om wetenschappers te willen sturen in hun wetenschappelijke methodiek? Opnieuw een gemengd antwoord (...). Door het gemeenschapsgeld vooral aan de beste onderzoekers te geven (diegenen die hebben bewezen steeds de beste aanpak te kiezen), verzekert de maatschappij zich van de hoogste maatschappelijke waarde zonder zich in detail met methodologie te bemoeien.

Commentaar: *Hoe kan de maatschappij weten wie de beste onderzoekers zijn en waarom zou een goede methodiek noodzakelijk resulteren in de hoogste maatschappelijke waarde? Wat bedoelt de schrijver toch in vredesnaam met die term?*

Maar de maatschappij mag wel eisen dat wetenschappers al het mogelijke doen om te zorgen voor een maximale maatschappelijke spin-off van hun onderzoek. Dat betekent dus inspanningen om kennis over te dragen en om samen te werken met potentieel geïnteresseerde maatschappelijke partijen.

Commentaar: *Aha! Eindelijk wordt expliciet wat de lezer al die tijd al dacht, namelijk dat maatschappelijke waarde echt iets heel anders is dan wetenschappelijke waarde. Kennis overdragen is een kwestie van publiceren en doceren. Maar al het mogelijke doen voor maatschappelijke spin-off maakt van de onderzoeker een ondernemer. Daar zijn zij echter niet voor opgeleid, veelal helemaal niet geschikt voor en in ieder geval moeten ze daar hun tijd niet mee verdoen.*

Academische vrijheid is, zo luidt mijn conclusie, een begrip dat in de dialoog tussen maatschappij en wetenschap inhoud moet krijgen.

Commentaar: *Zijderveld had nu juist beloofd het begrip "academische vrijheid" wat beter af te bakenen. Intussen weet de lezer echter nog steeds niet wat de inhoud van dat begrip is. "Dialoog" is de term voor oeverloos in- en uitgekelets, zoals vroeger bij de Oost-West dialoog en –nog steeds– de oecumenische dialoog. Oeverloos, omdat het al volstrekt duidelijk is hoe de tegenstellingen liggen. Van een dialoog is in het geval van de academische vrijheid bovendien helemaal geen sprake. Het is hoe langer hoe meer "de maatschappij" (lees: Zijderveld en zijn collega-bureaucraten) die beslissen welke reservaten er blijven voor zuiver wetenschappelijk onderzoek, in plaats van dat universitaire onderzoekers daartoe krachtens hun aanstelling voldoende ruimte voor wordt gegarandeerd.*

Aan het einde van zijn stuk vraagt Zijderveld "Een open deur? Ik zie uit naar uw reacties". De lezer kan namelijk reageren op de website van NWO. Geen hond heeft echter de moeite dat te doen voor zover ik heb kunnen constateren. Ik zelf ook niet overigens, omdat ik daartoe weer een uitgebreide lijst met mij deels onduidelijke of irrelevant voorkomende gegevens moest invullen om te kunnen inloggen. Maar zou nu niemand hebben gereageerd omdat men Zijdervelds betoog evidente leuterpraat vond of, net als hij zelf, een open deur? Ik vrees het laatste. Of denkt men het eerste en durft men dat niet te zeggen. Je weet immers maar nooit hoe dat uitwerkt als je iets van NWO gedaan wilt krijgen.

Ach Frank, waar maken wij ons druk over? Nou ja, ik dan, want bij jou heb ik vaak gedacht dat jij qua (levens)wijsheid, collegialiteit, discipline, ironie en geduld bij

tegenslagen, het klassieke stoïcijnse ideaal belichaamt. Een filosoof moet inderdaad sub specie aeternitatis denken en leven. Logisch dat je dan wat met je tijdgenoten overhoop ligt. Maar voor welke filosoof van enige betekenis gold dat eigenlijk niet?

